

gyűjteménynek újszerűsége mellett az, hogy szerzője a terep bejárásával rengeteg energiát fektetett vállalkozásába.

Az értékes tanulmánygyűjtemény egyetlen szépséghibája az, hogy Hermann Róbert írásának végén, annak

rezüméi közül csak az orosz nyelvűt találjuk, míg Bencze László 2. tanulmányának kivonatát ennek helyén ismét olvashatjuk angolul és németül.

Lenkefi Ferenc

HILLER ISTVÁN

PALATIN NIKOLAUS ESZTERHÁZY

Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645

(Böhlau Verlag, Wien—Köln—Weimar, 1992. 146 o.)

Az utóbbi évek elitkutatásai során a történészek érdeklődése az Esterházy-családdal kapcsolatosan is megnyilvánult. Az érdeklődést fokozta, hogy ez esetben nagyszerű kutatási lehetőségek vannak a szerencsére gazdagon megmaradt családi levéltári forrásokra tekintettel. Az Esterházy-család európai jelentőségéről ugyanakkor nem kell szólni, annyira nyilvánvaló ez, elsődlegesen éppen hadtörténelmi téren, az oszmánellenes harcokban való több évszázados példamutató részvétel miatt. Ugyanakkor ezzel rendületlen királypártiság, ha úgy tetszik, Habsburg-hűség járt együtt, ez pedig újabb és újabb elismeréseket eredményezett és a család egyre feljebb emelkedését segítette elő. A német-római birodalmi fejedelmekkel azonos magasságra jutás, az ezzel párosult óriási birtok és kivételesen magas méltóság nem eredményezett elidegenedést, hanem éppen jelentős mecénási tevékenységgel a magyar művelődéstörténetben is kivételes szerepvállalással járt.

Hiller István a család felemelkedését megalapozó Esterházy Miklós nádor történelmi szerepének bemutatására vállalkozott, mégpedig azt a két évtizedet választva ki, amikor, nádorságának csúcán, a magyar arisztokrata a Habsburg-birodalom külpolitikáját illetően is jelentős szerepet játszott. E mind- eddig kutatatlan terület feltárása rendkívül jelentős, hiszen mód nyílik arra,

hogy a szerző betekintést engedjen, milyen lehetőségei voltak a birodalmi szintű ügyek befolyásolásában az udvarhű magyar arisztokrácia tagjainak, és ezáltal mit tehettek hazájuk érdekében az ország három részre szakadt állapotának idején. Jelen munka azonban a tekintetben is rendkívül jelentős, hogy mindeddig nem készült el a nádor átfogó életrajza, csupán számos kisebb, bár fontos dolgozat, így ez az első valódi monografikus megközelítés e jelentős történelmi személyiséggel kapcsolatban. Az életút zenitjét jelentő utolsó két évtized feldolgozásával e mű így meghaladja Salamon Ferenc és Szalay László félbemaradt életrajzi kísérletét és Csapodi Csaba, majd Péter Katalin inkább tudományos népszerűsítő jelleggel elkészített életrajzát. A továbblépést a feldolgozásba ezúttal először bevont forrásgyűjtések tették lehetővé, különösen a diplomáciai iratok feldolgozása.

Jelen feldolgozás, még tovább lépve, azért is kiemelkedő jelentőségű, mert még a Habsburg-birodalom egészével kapcsolatosan is hiányzik e történelmi korszak monografikus diplomáciatörténeti feldolgozása, bár a számos kisebb publikáció segíti az elsődleges eligazodást. A szerző így ezért arra kényszerült, hogy bevezetőben felvázolja a feltárt korszakban az európai diplomácia rendszerét, miközben azt emeli ki, hogy ebben az időben születtek meg az al-

kalmi követségek mellett az egyes udvarokbeli állandó követségek, és a megszületett új funkció maga után vonta a vonatkozó diplomáciai elméleti irodalom létrejöttét. Erre alapozva a nemzetközi kapcsolatok új rendszere magával vonta egy új apparátus létrehozását is. Minderre tekintettel indokolt a szerző további vizsgálata, amely a császári diplomáciában való magyar részvételre irányult. Ennek során az 1607-os zsitvatoroki békétől az 1745-ös linzi békekötésig elemzi a császári diplomácia irányító és szervezeti apparátusát, valamint az információs csatornákat és a döntéshozatali mechanizmust. Rávilágít ennek kapcsán a nyugati és keleti diplomáciai gyakorlat közti jelentős különbségre: az előbbi irányítása ugyanis a Titkos Tanács hatáskörében maradt, az utóbbiában meghatározóvá az Udvari Haditanács vált. Kiemeli a szerző, hogy ez magyar szempontból is milyen döntő változást jelentett, hiszen a zsitvatoroki béke fenntartása, a végvári rendszerről való gondoskodás, az oszmánok által megszállt területekkel és magával az Oszmán Birodalommal való kapcsolattartás, vagyis a keleti politika egészében az Udvari Haditanács irányítása alá került.

Enzen általánosabb részt követően tér át a szerző Esterházy Miklós nádor politikai kapcsolatainak vizsgálatára. Ennek során elsőnek az információs bázist elemzi, majd a Bécshez fűződő kapcsolatok rendszerét vizsgálja, ezen belül is hangsúlyosan a császári diplomácia irányítóhoz és a bécsi udvarban működő követségekhez fűződő kapcsolatokra helyezi a hangsúlyt. Hadtörténelmi szempontból különösen értékes, milyen részletességgel szól a szerző az Udvari Haditanács és a császári haderő vezetőihez fűződő, a korábbi közös fegyveres küzdelemmel megalapozott, ezáltal kölcsönös, őszinte tájékoztatást eredményező kapcsolatokról. Ezek eredményeként a nádor nem csak a keleti, hanem a nyugati és a belső birodalmi ügyekben is hiteles tájékozottsággal rendelkezett. Ezt még fokozta Esterházy Miklós közvetlen külföldi kapcsolatainak sokirányú gazdagsága, hiszen közvetlen levélváltásban állt számos uralkodóval és sok államférfival. A szerző felhívja a figyelmet, hogy az általa egy vonatkozásban feldolgozott gazdag levelezés általában a harmincéves háborúval kapcsolatosan is sok új ismeretet

nyújthat a hadtörténelmi vonatkozások iránt érdeklődő kutatóknak.

A monográfia következő része Esterházy Miklós nádornak a császári kormányzat diplomáciájával kapcsolatos véleményalkotását elemzi újonnan előkerült, őszinte hangvételű források alapján. Ezek alapján levonja azt a következtetést, hogy a bécsi udvarnak immár számolnia kellett azzal a lehetőséggel, hogy a Királyi Magyarország minden jelentős ügyben állást foglal, mégpedig a nádornak az uralkodóhoz eljuttatott hivatalos álláspontja útján.

Hadtörténelmi szempontból újolag rendkívül fontos újabb önálló fejezetben a szerző a nádornak a végvári területekkel kapcsolatos politikai állásfoglalásait elemzi. Eközben szükségszerűen részletezi az Udvari Haditanács török politikáját is. Kiemeli, hogy ez három pilléren nyugodott: a konstantinápolyi rezidens, a török tolmács és az ügyintéző alelnök ténykedésén, így nem terjedt ki a határvidékre. Ezt ismerte fel Esterházy, e területen lépett fel kezdeményezően, és így az 1625-ös gyarmati békekötéstől kezdve lehetővé vált, hogy megfelelő informátorokkal rendelkezzen ebben a térségben. A szerző rámutat, az ezirányú aktivitás mögött az húzódtott meg, hogy a Bécs számára külpolitikának tűnő kérdéskör a nádor számára belpolitikai ügy volt, hiszen Magyarországra vonatkozott.

Befejezésül a szerző a nádor által irányított diplomáciai akciókat részletezi. Középpontba bizalmasának, Izdenczy András volt komáromi kapitánynak 1641-es konstantinápolyi küldetését és Csáky István 1642-es varsói követjárását állítja. Kitekintésként az Esterházy-jelenség továbbéléséről, a köréhez tartozó ifjak XVII. századi működéséről, az úgynevezett „esterházyanizmus”-ról villant fel tényeket, középpontba azt a kérdést állítva, lehet-e összefüggést találni Esterházy Miklós nádor törekvései és a köréből kikerültek úgynevezett Wesselényi-féle összeesküvésének célkitűzései között.

Elemzését és kitekintését a szerző azáltal zárja, hogy Esterházy Miklós a korajkori politikában iskolát teremtett azáltal, hogy összhangba hozta a külkapcsolatokat és a magyarság sorskérdéseinek megoldását, miközben politikai hitvallása ez volt: „az Ó felsége hűsége mellett szegény édes hazánkknak és meg-

keveredett nemzetünknek is nagy jó indulattal és serénységgel igyekeztem minden tehetségem szerint szolgálnom”.

Rövid ismertetésünk végén feltétlenül kiemelés érdemel a korrekt forráselemzések alapján levont szolid következtetések alátámasztására felsorakoztatott tekintélyes hivatkozásrendszer, továbbá a feldolgozott és a forrás- és irodalomjegyzékben feltüntetett rendkívül figyelemreméltó levéltári anyagmennyiség és a téma szempontjából

teljesnek tűnő irodalom pontos közreadása. Függeléként tartalmazza még a kötet Esterházy Miklós (1582—1645) életrajzi vázlatát, valamint névmutatót és rövidítésjegyzéket.

Mindezek alapján úgy véli a recenziens, az e korszakkal foglalkozó hadtörténezesek részére ezután már megkerülhetetlen és nélkülözhetetlen alapmű megszületését üdvözölheti, amelyre örömmel hívja fel minden e korszak és e témakör iránt érdeklődő figyelmét.

Zachar József

HANS MIKSCH

DER KAMPF DER KAISER UND KALIFEN

Wien — das Stalingrad der Osmanen

(Bernard und Graefe Verlag, Bonn, 1992. 543 o.)

A ma is szülőhelyén, a várvidékbeli Gyanafalván (Jennersdorf, Burgenland) élő, a magyar történészek által jól ismert történész a közelmúltban publikálta a keresztény Nyugat és az oszmán Kelet közti több évszázadon át tartó fegyveres küzdelemnek szentelt trilógiája utolsó kötetét. Miként az 1986-ban közölt első kötetet (Wir sehen uns beim Goldenen Apfel) az Oszmán Birodalom létrejöttének és korai fejlődéstörténetének, az 1990-ben megjelentetett második (Ungarn zwischen Kreuz und Halbmond) pedig a három felé szakított Magyar Királyság küzdelmeinek szentelte, ezúttal osztrák szemszögből közelítette meg témáját. A szükségszerű átfedések következtében ez a mű is önálló alkotás, és különösen magyar szempontból figyelemreméltó.

A Konstantinápoly bukása és felemelkedése címet viselő első nagyobb szövegesség a Mohács előtti évszázad hadieseményeit idézi fel Hunyadi János és Mehmed szultán személyiségét a középpontba helyezve, majd önálló fejezetben részletezve a Nándorfehérvártól Mohácsig vezető magyar utat. Nagy érdeklődéssel olvassa a magyar

olvasó, miként szól a szerző e részben Havaselve és Moldva koraközépkori magyar függőségéről, önállósodásáról és az oszmánokkal szembeni ütközőállammá válásáról, a vlach lakosság magyar területekre való tömeges meneküléséről. Ezek közt mutatja be a valószínűleg 1409-ben erdélyi birtokadományokkal jutalmazott és szörényi bánná tett Voicu Corvint, aki birtoka székhelyéről, Vajdahunyadról vette volna a fiának örökül hagyott új családnevet, akit ezért ismer a világtörténet Hunyadi Jánosként, és aki első fegyveres tapasztalatait Zsigmond király huszita háborúiban szerezte. E tényt azért hangsúlyozza a szerző, mert nézete szerint így ismerkedhetett meg a későbbi világhírű törökverő hadvezér a huszárokból álló könnyűlovassággal és a huszita harcmóddal, amely hadviselési formát, a huszárságot csapatnemmé növelve, továbbfejlesztett. Részletesen ismerteti a szerző Hunyadi János növekvő szerepvállalását és további felemelkedését, így erdélyi vajdává való kinevezését és újólagos oszmánellenes háborúit, I. Ulászló elestét követő kormányzóvá választását. Növekvő terjedelemben elemzi Hans Miksch a várnai, a rigómezei